

JÉZUS SZÜLETÉSE

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.3. 2020.11.30.)

Mindenki ismeri Jézus születésének történetét – legalábbis létezik egy képsor, ami a köztudatban él apokrif szövegek, népszokások, képzőművészeti alkotások és hollywoodi filmek révén. A mai, közismert sztori tipikus elemei a következők:

- Jézus i.sz. 1-ben született, hiszen ez időszámításunk kezdete.
- Éppen tél volt, a táj havas volt.
- József és Mária együtt utaztak Betlehembe, Mária szamáron ült.
- Mielőtt *vagy* mire Betlehembe értek, a szülés már be is indult.
- József egy útmenti barlangban hagyta Máriát, és elment bábáért, így Mária egyedül szülte meg Jézust.
- *Vagy*: Még éppen beértek Betlehembe, ami azonban az összeírás miatt annyira zsúfolt volt, hogy a fogadóban sem volt már számukra hely, csak egy istállóban, így József vezette le a szülést.
- A kis Jézust birkák, illetve ökör és szamár lehelete melengette.
- Jézus előtt öreg pásztorok és ajándékot hozó háromkirályok hódoltak.
- A csillag fénye egyenesen rá világított a jászolban fekvő Újszülöttre.
- A kis Jézus, Szent József és Szűz Mária feje körül is dicsfény ragyogott.
- A szent család fölött a levegőben pedig angyali seregek hallelújáltak.

Kérdés, hogy vajon ebből mit találunk meg az evangéliumokban, és melyik elem sokkal későbbi, más kultúrában született elképzelés? Tanulmányunk bibliai, nyelvészeti és kultúrtörténeti adatokkal próbálja meg újrafesteni a történetet.

Az i.sz. 1. dátum

Jézus történelmi személy volt, létezését senki sem vitatja, hiszen 1-2. századi kortárs nem keresztény (zsidó, szír, görög, római) források is megerősítik. Jézus születésének pontos dátuma (év, hónap, nap) azonban *ismeretlen*.

525 körül Dionysius Exiguus tudós szerzetes az időszámítás kezdetének Jézus Krisztus születési évét akarta megtenni, de néhány évet tévedett. Így csak annyi biztos, hogy Jézus a mi nyugati időszámításunk *előtt* – vagy némi iróniával „Krisztus előtt” (Kr.e.) – néhány évvel született.

Ami az *évet* illeti, Lukács evangéliumából (Lk 2:1-2) és a kortárs feljegyzésekből annyit tudhatunk, hogy Jézus születése i.e. 8 és 4 vagy 8 és 1 közé tehető:

- Augustus császár háromszor tartott népszámlálást az adóztatás és a katonai potenciál felmérése érdekében; az i.e. 8-ban indított összeírás [*apographé*, Lk 2:1-5] csak a bevallók személyi adatait gyűjtötte össze: név, azonosító jegyek, kor, foglalkozás, rang, családtagok – de nem jelentette a

vagyon felmérését [apotimészisz]. A népszámlálások a helyi adminisztrációkban elhúzódtak, tehát a kihirdetés éve nem egyenlő a júdeai összeírás évével.

- Nagy Heródes i.e. 1-ig vagy – a jelenlegi konszenzus szerint – i.e. 4-ig uralkodott; ő rendelte el a betlehemi gyermekgyilkosságot, amikor Jézus még nem volt két éves (ld. alább).
- Eszerint Jézus születésének éve i.e. 6. vagy i.e. 3. volt.

Ami a *hónapot* illeti, Lukács adatai adhatnak némi támpontot. Jézus hat hónappal Keresztelő János után született (1:24-26). János apja, Zakariás lévita volt, Abijjá rendjéből (1:5). Dávid idejében ugyanis Áron fiainak szolgálatát sorsolással osztották be, és Abijjá a 8. volt a 24-ből (1Krón 24:1-19). Az egyes rendek tagjai évente kétszer, egy héten át szolgáltak a Szentélyben (vö. Lk 1:8-9). Abijjá rendjére vsz. a zsidó holdnaptár szerinti *Ijjár* (április-május) és *Hesván* hónapban (október-november) került sor. Ha így van, Jézus a tavaszi (*peszách*) vagy őszi (*szukkót*) zarándokünnep idején születhetett.

Havas téli táj?

A mai karácsonyi képeslapok téli tájképének – a fentiekén túl – az is ellentmond, hogy az ókori Palesztina területén a pásztorok *tavasztól ősziig* voltak kint a juhokkal „a szabad ég alatt” (Lk 2:8). Jézus születése és a „fehér karácsony” csak az ünnep decemberi-januári dátumának 4-5. századi elterjedésével, az északibb, európai éghajlaton kapcsolódott össze.

Együtt mentek? Mária samárháton?

A mai sztori egyik legtermészetesebb része, hogy József és Mária együtt mentek Názáretből Betlehembe, és József húzta a szamarat, amin Mária ült. Lukács és Máté evangéliuma ilyesmit sehol sem ír, a közös samaras utazás képe későbbi apokrif szövegből¹ származik – akárcsak a mai sztori több más eleme.

Lukácsnál csak annyit olvasunk, hogy Mária az angyali bejelentés utáni napokban elszietett Júdeába Erzsébethez, ott három hónapot töltött, majd hazament Názáretbe (Lk 1:39,56). Amikor megjött az összeírás parancsa (Lk 2:1), mint mindenki „a maga városába”, *József is felment* a galileai Názáretből a júdeai Betlehembe (2:3-4).

Lukács orvos volt, evangéliumában sokat és együttérzéssel szerepelteti a nőket, ezért nehéz elképzelni, hogy a terhesen való utazás veszélyeiről ne tudott volna. Mária említésének hiánya akkor természetes, ha Mária már *előzőleg odautazott* József rokonaihoz, hogy ne „mindennaposan” kelljen utazniuk, azaz gondos szü-

---

¹ *Jakab prótoevangéliuma* XVII.2 (a 2. század második feléből), illetve az erre és más apokrifekre is építő *A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma* 2 (az 5-6. századból)

lőként nem tették ki a gyermeket és anyját ilyen veszélynek. Ez esetben József volt az, akinek az érkezését a nők izgatottan várták.

Ha mégis együtt tették volna meg a háromnapos utat, akkor sem tudhatnánk, *hogyan* utaztak: gyalog, számaron vagy szekéren. Nem csoda, hogy az apokrifek ugyanúgy igyekeztek kiegészíteni Lukács szűkszavú leírását, mint a középkori betlehemezők vagy a mai filmesek.

Mire odaérték, már jött is a baba?

A mai karácsonyi sztori fontos eleme az is, hogy mire Mária és József Betlehembe értek, a szülés már be is indult. A szamaragolás nem kismamáknak való, a helyzet szegény József kétségbeesett bába- vagy szálláskeresőjét is logikussá teszi. Ilyesmiről azonban Lukács és Máté sem ír, csak későbbi *apokrif* szövegek².

Lukács evangéliumából csak az egyértelmű, hogy *időben ott voltak együtt*. A Lk 2:6-ban ezt olvassuk: „És történt, hogy amíg ott voltak, eljött szülésének ideje”, vagy szó szerinti fordításban: „...eljöttek (Mária) számára a szülés napjai” [*hai hémerai*]. Jézus tehát nem Betlehem előtt vagy Betlehembe érkezve jött a világra, hanem *azokban a napokban, amíg Betlehemben tartózkodtak*. Mária nem is szupergyors módon szült, hanem *egyik napról a másikra* átnyúló vajúdás után.

Mária örök szüzessége?

Az evangéliumok két *csodás fogantatásról* tudósítanak. Erzsébet, Keresztelő János anyja idős és meddő nő volt, akinek *már* nem lehetett volna gyermeke. Mária, Jézus édesanyja pedig eljegyzett, de érintetlen lány volt, akinek *még* nem lehetett volna gyermeke. Erzsébet házasként természetesen már nem volt szűz, de Mária jegyesként még elvártan szűz volt (vö. 5Móz 22:21).

Mária rendkívüli, emberfeletti fogantatásának krisztológiai és teológiai jelentősége van. A Mt 1:23 prófétai tipológiája a nyolc évszázaddal korábbra utal vissza: Júda ellen támadt az északi izraeli-arámi szövetség, Áház király pedig az asszírokat hívta volna ellenük segítségül; Ézsaiás figyelmeztette, hogy erre nincs szükség, sőt, veszélyes, és ha neki nem hisz, kérhet Istentől menyei vagy alvilági jelet; Áház már döntött, és nem kért jelet, de Ézsaiás jövendölése szerint Isten igenis fog adni egy földi jelet: egy fiatal lány (héb. *alma* Ézs 7:14 LXX *parthenosz*) szülni fog, a fiát Immánuelnek fogja nevezni (*immánu Él*: „velünk az Isten”, értsd: a mi oldalunkon áll), de mielőtt elérné a felnőttkort, Júdának vége: az asszírok hódítani jönnek, nem segíteni, Áház politikája miatt Isten *nincs* az oldalán.

Ezt használja fel Máté prófétai tipológiaként, amelynek lényege, hogy a későbbi korban élő szerző (Máté) úgy tekint vissza a múlt egy történéseire, mint ami árnyéka, előképe a saját korában történt eseménynek, ami viszont a valóság. Ha a

---

² Jakab prótoevangélium (XVII.3), A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma (2)

kis Immánuél a pecsét lenyomata [gör. *tüposz*] volt, Jézus maga a pecsétnyomó, a valóság. Ha a kis Immánuél istenadta jel volt, az ítélet jele, a Mária által szült gyermek még inkább jel, de a kegyelemé: Jézusban szó szerint az Isten született közénk, hogy velünk legyen, a mi oldalunkon, szabadítóként (*Jésua, Jehosua* = „*JHVH* megszabadít”).

Mária szűz [*parthenosz*] voltát Máté (1:18,23) és Lukács (1:27,34) azért hangsúlyozza, mert a Messiás kettős, *istenemberi* természetét hirdeti. Bár Jézust ember szülte e világra, nem ember nemzette, hanem a Szent Lélek (Mt 1:18,20 Lk 1:35), ezért „a Magasságos (héb. *Él Eljón*) fia” (Lk 1:32). Erzsébet ihletett hitvallása szerint is Mária az ő Urának az anyja (Lk 1:34).

Mivel Mária Jézusban a Fiú Istent szülte erre a világra, az ókeresztény szerzők, és 431-ben az epheszoszi egyetemes zsinat is *theotokosz*-nak, „Istenszülő”-nek nevezi, mert – egy kortárs vitára reagálva mondja ki, hogy – Mária nem csupán a Jézus lényének egyik (emberi) természetét szülte e világra, hanem magát a Fiút, azaz Istent. (Megjegyzendő, hogy ez a cím akkor még nem mariológiai, hanem krisztológiai definíció volt, mert arról szólt, aki született, nem arról, aki szülte.)

Mária *szülés előtti* szüzességének tehát a bibliai adatok szerint a Születendő lényét illetően volt óriási jelentősége. Mária „szülésének napjai” átlagos vajúdásra utalnak, ha maga a *szülés* körül is bármiféle rendellenes vagy csodás dolog történt volna, arról Lukács, az orvos, biztosan írt volna. Az Újszövetség szerint József „nem érintette addig” (Mt 1:25), amíg Mária „az ő elsőszülött fiát” meg nem szülte (Lk 2:7 *ton hüion autén ton prótotokon*). Józseffel voltak később közös gyermekeik is, Jézus testvérei (vö. Mt 1:25 12:47 13:55 Jn 2:12 7:3 Gal 1:19 Júd 1), akik szintén házások voltak (1Kor 9:5).

A Mária *szülés alatti és utáni* szüzességéről, illetve Mária és József plátói házasságáról, József öreg voltáról és előző házasságából hozott gyermekeiről szóló elképzelések későbbi, apokrif forrásokból és spekulációkból merítenek.

Mária magányos szülése?

Az *apokrif* szövegek³ sajátos anyaga szerint József és Mária *nem ért időben Betlehembe*, József napnyugtakor kénytelen egy útmenti *barlangban* hagyni Máriát, és zsidó bábát keresni. Mire azonban visszaért a bábával, Mária már megszült, a gyermeket és anyját ragyogó fény vette körül, a Gyermek érintése pedig meggyógyítja a bábát vagy a bába hitetlenkedő ismerősét.

A *Jakab prótoevangéliumban* (XIX.3) a történeteken csodálkozó bába összefut egy másik nővel, Salóméval, aki nem akarja elhinni, hogy „szült egy szűz, pedig szűzi volta nem engedné”. Salomé Mária szüzességét manuálisan akarja ellenőrizni, de

---

³ Jakab prótoevangélium (XVIII.1, XIX.1-2), A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma (2-3)

a keze Isten büntetéseként elszárad; könnyölgésére az Úr angyala jelenik meg, és arra buzdítja: vegye a Gyermeket a karjaiba, és meggyógyul.

Az arab gyermeksevevangélium egyszerűbb: a József által odahívott öreg, beteg bába gyógyul meg a Gyermeket érintve. Ha a kiegészítések mögötti motivációra vagyunk kíváncsiak, íme az apokrif József válasza: „Ahogyan fiamnak sincsen párja a kisfiúk között, úgy édesanyjára sem hasonlít egy sem az asszonyok közül.”

József, mint bába?

A másik, ma ismertebb verzió szerint Isten Fia olyan rideg világba érkezett, amelyben az adóbevallás izgalma miatt *még a nők is* közömbösek voltak az állapotos Mária iránt. A közel-keleti – vagy bármely emberi – kultúrát ismerve azonban ez sem valószínű, sőt!

Eleve tudjuk, hogy József és Mária több napon át tartózkodtak Betlehemben. Bár elképzelhető, hogy József szükség esetén le tudott vezetni egy szülést, elképzelhetetlen, hogy József a Betlehemben töltött napok alatt ne talált volna *rokon nőt* vagy *bábát*, aki segíthetett Máriának az első szülésénél. Manapság a legtöbb szülész férfi, de akkoriban a szülés „női dolog” volt, a bába hivatása.

Túlzsúfolt fogadó, istálló vagy barlang?

A mai verzió szerint a Betlehembe érő, kétségbe esett József hiába kopogtat *idegen családok* ajtaján, és még a teltházás *fogadóból* is elküldi a szívtelen tulaj. A drámai jelenet hivatkozási alapja a Lk 2:7 félmondata, ami a legtöbb fordításban így hangzik: „...mivel a szálláson nem volt számukra hely.”

- Először is, Betlehem az 1. században ezernél kisebb lélekszámú falu volt, ahol mindenki ismert mindenkit. A helyi kultúra pedig mind a mai napig nagycsaládos és vendégszerető. Mindenki számára az volt a természetes, hogy az ide utazó *a saját rokonainál* kap szállást. Rokonokat az átutazó idegenek szállására küldeni *nagy szégyen* lett volna.
- Másodszor, Betlehem *Dávid király* szülőfaluja volt (ld. 1Sám 16), és messiási jövendölés szólt róla (Mik 5:2), ezért nevezi Lukács is „Dávid városának” (Lk 2:4). József „köztudomásúlag” *Dávid király leszármazottja* volt (Lk 3:23-31). Nem csak a rokonai, hanem *bármelyik* betlehemi család számára megtiszteltetés lett volna helyet szorítani neki és a párjának.

A mai sztori szerves részeként a magára maradt pár jobb híján istállóba vagy barlangba szorul. A 2. században Jusztinosz keresztény filozófus és tanító talált egy kis barlangot a falu közelében, amire 326-ban a Születés Temploma bazilika

épült. Az újszövetségi evangéliumokban nincs szó barlangról, ilyesmi is csak a már említett *apokrif* szövegekben⁴ olvasható.

Az istálló, mint szülőszoba képze a Lk 2:7 egyik kifejezésére épül: Mária bepólyálta a kisbabát, és „jászolba” [*en phatné*], azaz etetővályúba fektette. És bár az indoklás így hangzik: „mert nem volt számukra hely a szálláson”, kérdés, hogy tényleg csak fogadó és istálló közül választhattak?

A görög *katalüma* ugyanis, amit hagyományosan szállásnak fordítanak, *vendégszobát* jelent (ld. Lk 22:11, Mk 14:14-14). Ez a fordítás itt nem csupán azért megfelelőbb, mert a térség falusi építészete a régészeti feltárások alapján ismert, hanem mert a legújabb korig nem is változott.

- A ház két fő részből állt. A nagyobbik, közös helységben zajlott *az egész család egész élete* az alvástól az étkezésen át a házi munkákig (vö. Mt 5:14-15). Az intim szféra hiányát fokozta, hogy a helységet csak alacsony ajtó, kerítés vagy fal zárta el a pár lépcsőnyivel mélyebben fekvő tértől, ahova éjszakára az udvarról behozták a család néhány háziállatát (vö. 1Sám 28:24).
- A ház másik, kisebb része volt a külön bejáratú vendégszoba [*katalüma*], ahol Józsefék számára már nem volt hely [*toposz*].

Fontos azt is szem előtt tartani, hogy a szöveg nem azt állítja, *hol* volt a baba, csak azt, hogy *miben*, és csak azt állítja, hogy a *vendégszoba* volt tele, nem az egész ház. Annál a képnél, hogy Józsefet, Máriát és a kisbabát leküldték az állatok közé aludni, sokkal ésszerűbb és valószínűbb azt feltételezni, hogy a jászolt egy mozdulattal átemelték a nagy közösségi helységbe, ahol mindenki a földön aludt, hogy az újszülött ne legyen a padlón (nehogy véletlenül valaki ráfeküdjön), ugyanakkor közel legyen a szoptató édesanyához.

József és Mária tehát minden valószínűség szerint rokonoknál lakott, Jézus pedig az ő körükben, tipikus ókori, közel-keleti, falusi hangokkal és illatokkal teli milióban, egy izgatott rokoni közösségben jött e világra.

Pásztorok és háromkirályok és a csillag?

Csak a középkori egyházi hagyományban és a mai hollywoodi Jézus-filmekben találkoznak össze (1) József, Mária és a kised, (2) a betlehemi pásztorok és (3) a napkeleti „háromkirályok” (4) a betlehemi jászolnál (5) a csillag fénye alatt.

A bibliai adatokból azonban világos, hogy a pásztorok (Lk 2) és a bölcsek (Mt 2) *nem egyszerre* látogatták meg Jézust, a bölcsek ráadásul csak az anyával és fiával találkoztak, a házukban (Mt 2:11):

---

⁴ Jakab prótoevangélium (XVIII.1, XIX.2), A Megváltó gyermekségének arab evangéliuma (2-3)

- a Lk 2:8-17 szerint a betlehem-környéki pásztoroknak azt mondták az angyalok, hogy a jel egy „újszülött” [*brephosz*] lesz, és a jászolban valóban „újszülött” volt (ld. 2:12,16)
- Józsefék később felmentek Jeruzsálembe (2:22), majd hazamentek Názáretbe (2:39), idővel azonban bizonyára visszatértek József rokonaihoz Betlehembe, mert amikor a keleti bölcseket a csillag Betlehembe vezette,
- a Mt 2:9,13 szerint már egy „kisgyermek”-et [*paidion*] találtak ott, édesanyjával Máriával (2:11)
- Heródes sem újszülötteket, hanem „kétéves és ennél fiatalabb fiúgyermeket” kerestetett és öletett meg a környéken (2:16).

A három napkeleti bölcsek legendája már a 3. században megjelent. Nagy Konstantin császár anyja, Szt. Heléna a csontjaikat ereklyeként vitette Konstantinápolyba, ahonnan Milanóba, végül 1164-ben Kölnbe, a dómba került. A „háromkirályok”, azaz Gáspár, Menyhért, Boldizsár (*Caspar, Melchior, Balthasar*) nevének eredetéről sok elmélet létezik, de ezekkel most nem érdemes foglalkoznunk.

A valóban ismert adatok a következők:

- a Mt 2:1 „keleti bölcsek”-et említ [*magoi apo anatólón*], nem királyokat
- a *magoi* szó szerinti fordítása („mágusok”) félrevezető lenne, mert a mágus szó mai magyar jelentése „varázsló” ugyan, de akkoriban ezzel a perzsa eredetű jövevényszóval illettek *mindenkit*, aki a hétköznapi ismereteket felülmúló tudományok birtokosa volt (csillagászat, orvoslás, álomfejtés); az asztronómia és az asztrológia ugyanúgy *egy szakma* volt, mint a gyógyszerkészítés és a méregkeverés [*pharmakeia*]
- a Mt 2-ben a látogatók száma sincs említve; vsz. az általuk hozott *háromféle* ajándék: arany, tömjén, mirha (Mt 2:11) alapján próbáltak később a számukra következtetni; a bölcsek azonban éppúgy lehetnek ketten, mint jóval többen; akkoriban ilyen hosszú útra kincsekkel megrakodva csak fegyveres kísérettel lehetett vállalkozni – feltűnést is keltettek Jeruzsálemben (Mt 1:3).

Keveset tudunk e külföldi látogatókról, de éppen a bibliai adatok alapján *nem* állítható, hogy pogány, hitetlen vagy bajkeverő emberek lettek volna:

- először is, nem csak *ismerték* a zsidók királyáról szóló próféciákat, hanem *hittek* is bennük; azért jöttek, hogy Izrael új királyát *imádják* (Mt 2:2), és ez ellen József és Mária *nem* tiltakoztak (Mt 2:10-11)
- valószínűleg nem zsidók voltak, de a zsidók hitét legalább részben vallhatták, mint sok kortárs prozelita
- *Isten megóvta* őket Heródes cselszövésétől – álomban szólott hozzájuk, hogy más úton térjenek haza (Mt 2:12)
- ajándékaik *a gondviselést szolgálták*: Isten éjjel Józsefet is figyelmeztette álomban, hogy Heródes elől meneküljenek külföldre (Mt 2:13-15).

Végül, ami a *csillagot* illeti, bár nem süthetett be Jézus születésekor a betlehemi rokonok házába, a keleti bölcseket betlehemi házhoz vezette, amikor Jézus már *majdnem kétéves* volt (Mt 2:2-10).

Az igazi kérdés az, hogy vajon mit neveztek a bölcsek „az ő csillagának” [*autu ton asztera*]? A mai spekulációk csillagok, illetve bolygók különleges együttállását, meteort vagy szupernóvát feltételeznek, figyelmen kívül hagyva a szöveget. A „csillag” viselkedése ugyanis nem normális. A 2:2 elterjedt fordítása szerint a bölcsek látták „napkeleten” [*en té anatólê*], pedig a kifejezés jelentése „felkeltekor” (tehát látták a horizonton felkelni), másrészt, ha ők keleten látták volna a jelenséget, akkor a másik irányba kellett volna indulniuk, India felé. A 2:7 szerint egy bizonyos időpontban „felfénylett” [*phainó*], a bölcseket hosszú útra vette rá, „előttük ment” [*proégen*] egészen Betlehemig, és a 2:9 szerint „megérkezett / megállt” [*elthón eszthaté*] a hely fölött, ahol a gyermek volt, majd valószínűleg eltűnt. A csillagok és bolygók egyrészt bárholnan megfigyelhetők (nem csak keletről), másrészt egy égitestnek sem szokása megállni egy ház felett. Fényjelenségről volt szó, amit jobb híján csillagnak neveztek, mert világképük szerint jelentős földi események természetes kísérője az égi jelenség, de nem csillag volt, inkább angyal, hiszen Isten a (csillag- és angyal)seregek Ura is.

A bölcsek szerint a „csillag” két évvel korábban ragyogott fel (Mt 2:7,16), nyilván Jézus születésekor. Az evangéliumok nem írják, hogy József és Mária is láttak volna angyalt vagy angyalokat Betlehem felett, de a Betlehem környéki pásztorok felett megnyílt az ég, és angyali sereg énekelt (Lk 1:13,17). Talán ezt észlelték a keleti tudósok, illetve ami ebből számukra később is látható maradt. Az is logikusnak tűnt nekik, hogy a zsidók királya a saját fővárosába születik, a messzi távolból a bölcsek Jeruzsálem felé indultak. Feltehetően nappal odaérve keresték is az új királyt, a Heródesssel való titkos beszélgetés után (2:7-8) azonban este a fényjelenség tovább vezette őket Betlehemig (2:9-10).

Mindennek csak látszólag ellentmond két magyar fordítási hiba. A Mt 2:1 egyes fordításokban így hangzik: „Amikor Jézus megszületett...”, pedig a nyelvtani szerkezet [*tu de Iészusz gennéthentosz* – genitivus absolutus] szerint pontosabb így: „Miután Jézus megszületett...” A 2:2-ben pedig a bölcsek kérdésének fordítása („Hol van a zsidók királya, aki *most* született?”) félrevezető: a „most” szó nem szerepel a görög szövegben, az pontosabb lenne így: „Hol van a Megszületett [*hó tektheisz*], a zsidók királya?”

Ökör és szamár?

Assisi Szt. Ferenc idejében a jászol mögött álló ökör és szamár már a karácsonyi hagyomány része volt, utalásként az Ézs 1:3-ra: „Az *ökör* ismeri gazdáját, a *szamár* is urának *jászlát*, de Izrael nem ismer, népem nem ért meg engem.” A betlehemi jászol képének ez a kiegészítése csupán teológiai visszautalás, a Jézust – nagyrészt – elutasító Izrael fölötti ítéletként.

Összehasonlító táblázat

Apokrif és művészeti elemek	Bibliai és kultúrtörténeti adatok
Jézus i.sz. 1-ben született, hiszen ez időszámításunk kezdete.	Időszámításunk kezdetét elszámolták, Jézus születése <i>néhány évvel előbb</i> történt.
Éppen tél volt, a táj havas volt.	A pásztorok csak <i>tavasztól őszig</i> tereltek juhokat a szabadban (Lk 2:8). Jézus tavasszal vagy ősszel született. A havas téli táj <i>nem a palesztinai</i> , hanem az európai éghajlati viszonyokból indul ki.
József és Mária együtt utaztak Betlehembe, Mária számaron ült.	Csak azt olvassuk, hogy <i>József felment</i> Názáretből Betlehembe (Lk 2:4), hogy összeírják Máriával együtt (2:5). Mária előbb is odautazhatott, hogy elkerüljék a szülés előtti utazás veszélyeit, ez esetben Józsefekre vártak Betlehemben. Az utazás <i>módjáról</i> sincs bibliai adat.
Mielőtt <i>vagy</i> mire Betlehembe értek, a szülés már be is indult.	Amíg Betlehemben voltak, született meg Jézus (Lk 2:6-7)
József egy barlangban hagyta Máriát, és elment bábáért, Így Mária egyedül és rövid időn belül szülte meg Jézust.	Amíg Betlehemben voltak, jöttek el Mária szülésének <i>napjai</i> , tehát a vajúdás átnyúlt egyik napról a másikra (Lk 2:6-7).
<i>Vagy:</i> Még éppen beértek Betlehembe, ami azonban az összeírás miatt annyira zsúfolt volt, hogy a fogadóban sem volt már számukra hely, csak egy istállóban, így József vezette le a szülést.	Betlehem kisebb falu volt, József pedig királyi leszármazott. Biztosan <i>rokonoknál</i> szálltak meg. A külön bejáratú <i>vendégszobában</i> [gör. <i>katalüma</i>] nem volt már hely. Mária a <i>közös helységben</i> szült, és biztos volt ott rokon nő vagy bába is.
A jászolban fekvő kis Jézust birkák, illetve ökör és szamár lehelete melengette.	A kisbaba jászolban feküdt, amit az alacsonyabb, állatoknak éjjelre fenntartott házrészből egy mozdulattal áttehették a közös helységbe, ahol mindenki a földön aludt. <i>Állatokról</i> nincs szó.
Jézus előtt öreg pásztorok és ajándékot hozó háromkirályok hódoltak.	A pásztorok az <i>újszülött</i> [gör. <i>brephosz</i>] Jézus előtt hódoltak (Lk 2). A <i>bölcsek</i> [gör. <i>magoi</i>] nem királyok voltak, a kétévesnél fiatalabb <i>kisfiút</i> [gör. <i>paidion</i>] imádták, és József nem volt jelen (Mt 2:11). A bölcsek számát nem tudjuk, csak az <i>ajándékokét</i> .
A csillag fénye egyenesen rá világított a jászolban fekvő Újszülöttre.	Jézus születésekor nem volt Betlehem fölött csillag, csak kb. két évvel később a bölcseket vezette Betlehembe.
A kis Jézus, Szent József és Szűz Mária feje körül is dicsfény ragyogott.	Ilyesmíróról nincs bibliai adat. A dicsfény későbbi művészeti eszköz.
A szent család fölött a levegőben angyali seregek hallelujáztak.	Angyalok csak a Betlehem környéki pásztoroknak jelentek meg (Lk 2:8-20).

Miért nem elég, ami történt?

Egyfelől érthető az evangéliumi történet későbbi kiszínezése, másfelől azonban úgy tűnik, a századokon át csiszolt „sztori” túl jól sikerült. Vajon mi történt?

Ami az apokrif irodalmat illeti, eleve számolnunk kell az általános emberi vagy népi vallásossággal, amely számára Máté és Lukács beszámolójának valósága túl hétköznapi, és még az igazi csoda is kiszínezésre szorul. Nem elég az örömhír, hogy *a szűz Mária méhében egy gyermek fogan a Szentlélektől, aki a Magasságos Fia, Isten Fia, a Szent, aki megszabadítja népét bűneiből és uralkodni fog örökké* (Mt 1:18-23 Lk 1:31-35), a méhben normálisan kifejlődött, hétköznapi módon megszületett, szépen felnövekedett, erősödött a bölcsességben és Isten kegyelme volt rajta (Lk 2:40). A vallásos képzelet azt igényli, hogy egy ilyen személy eleve *csodálatos és drámai* módon szülessen (ld. Jakab prótoevangélium), és a gyermekkor is ilyen eseményekkel legyen tele (ld. gyermekségevangeliumok). A művi kiegészítések azonban elvonhatják a figyelmet az igazi csodáról.

Ami az ünneplés gyakorlati problémáit illeti, az első betlehemi jászol felállítása Assisi Szt. Ferenchez kötődik (1223), és bár evangelizációs célt szolgált, elterjedése révén egyre több nem bibliai elemmel bővült. Ez egy pontig érthető, hiszen ha el akarjuk játszani *a Születés* történetét, dramaturgiai szükség

- a hiányzó adatok kitalálása (pl. Mária *szamárháton* utazik, a három ajándékot *három* bölcs adja át)
- az időben elkülönült elemek összevonása (pl. a pásztorok és bölcsök látogatása egyszerre, a *csillag* fénye), illetve
- a teológiai igazságok utólagos visszavetítése a születés történetébe (ökor és számár, barikák a Jó Pásztor körül stb.).

Karácsony a századok során rárakódó apokrif elemek, a népszokások, a képzőművészeti alkotások és a biznisz miatt ma már az evangéliumok szövegétől és kultúrájától idegen képsort, hangulatot, azaz üzenetet vetít elénk. A képzőművészeti közhelyeket és az ünneplés audiovizuális élményét pedig már nem könnyű megkérdőjelezni. Mégis, érdemes lenne tiszteletben tartani az 1. századi szentírók konkrét szavait, szándékait és üzenetét, illetve újra gondolni, hogy ilyenkor mire is emlékezünk, és hogyan ünnepelhetnénk valóságközelibb módon.

Felhasznált és ajánlott szakirodalom

- Adamik Tamás (szerk.): *Apokrif iratok – Csodás evangéliumok* (Telosz Kiadó, 1996)
- Bailey, Kenneth E.: *Jesus Through Middle Eastern Eyes* (IVP Academic, 2008)
- Croteau, David A.: *Urban Legends of the New Testament* (B&H Academic, 2015)
- Grüll Tibor: *A kövek kiáltanak – 50 történeti dokumentum az Újszövetség tanulmányozásához* (Szent Pál Akadémia, 2009)
- Keener, Craig (ed.): *The IVP Bible Background Commentary – New Testament* (IVP, 1993)
- Kaiser, Walter – Garrett, Duane (ed.): *Archeological Study Bible* (Zondervan, 2006)